

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی
M. A (پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد)
رشته مطالعات منطقه ای

موضوع:

سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی در دهه اخیر:

بررسی موفقیت ها و چالش ها

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر ارسلان قربانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر رضا جلالی

پژوهشگر :

علی مردانی فرد

سال تحصیلی:

بهار ۹۲

تعه‌دنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجان‌ب علی مردانی فرد دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۷۴۳۴۰۰ در رشته مطالعات منطقه ای که در ۹۲/۳/۱۳ تاریخ از پایان نامه خود تحت عنوان سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی در دهه اخیر: بررسی موفقیت‌ها و چالش‌ها با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجان‌ب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجان‌ب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

سپاس

نخست سپاس بی کران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت. پروردگارا سپاس و ستایش حقیقی تراست که با قلم قدرت خویش بشریت را به زیور علم و دانش آراستی و انسانیت را در زیر لوای فرهنگ و معارف تعالی بخشیدی.

سپس در راستای عمل به کلام شیوای *من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق* و به منظور پیروی از جمله زیبای *من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً* و نیز برسم ادب بر نگارنده فرض است که از ارشادات عالمانه و راهنمایی های مشفقانه اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر ارسلان قربانی که در مقام استاد راهنمای این پژوهش نهایت سعی، تلاش و لطف خود را در جهت به ثمر رسیدن آن نثار نگارنده نمودند و نیز جناب آقای دکتر رضا جلالی که بعنوان استاد مشاور کمال محبت و دقت را در به سرانجام رسیدن آن نسبت به اینجانب داشتند تقدیر و تشکر نماید. نگارنده لازم می داند از استاد محترم جناب آقای دکتر محمد علی خسروی که در مقام استاد داوری این پایان نامه و همچنین استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سعید خالوزاده که در کلیه مراحل اینجانب را از نقد عالمانه خویش بهره مند نمودند، کمال امتنان را بعمل آورد.

امید است همه فعالان عرصه علم و دانش منجمله بزرگواران مورد اشاره همواره در مسیر علم آموزی و تابانیدن نور دانایی و خرد بر سبیل پویندگان دانش، موفق و مؤید به تائیدات الهی و سلامت و تندرست باشند.

علی مردانی فرد - خرداد ۱۳۹۱

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۲/۳/۱۳

علی مردانی فرد دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱
۱) بیان مساله تحقیق.....	۲
۲) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن.....	۳
۳) هدف های تحقیق.....	۴
۴) سوالات یا فرضیه های تحقیق.....	۶
۵) چارچوب نظری تحقیق.....	۶
۶) روش تحقیق.....	۷
۷) متغیر ها و واژه های کلیدی.....	۸
۸) ادبیات و پیشینه تحقیق.....	۹
۹) سازماندهی تحقیق.....	۱۱
فصل دوم: چارچوب تئوریک و نظری : تئوری نئولیبرالیسم (نهادگرایی نئولیبرال).....	۱۳
۱. نئولیبرالیسم (نهادگرایی نئولیبرال).....	۱۴
۲. اصول و پیش فرض های نئولیبرالیسم.....	۱۶
رویکرد نظام مند.....	۱۶
آنارشی بین المللی.....	۱۷
کشورها به عنوان بازیگران عاقل.....	۱۷
کشورها مهمترین بازیگران.....	۱۷
اهمیت سازمان های بین المللی.....	۱۸
۳. نظریه وابستگی متقابل نامتقارن از دیدگاه کوهین و نای.....	۱۹
فصل سوم: تلاش در جهت سیاست خارجی مشترک اروپایی.....	۲۵
مقدمه.....	۲۶
۱. سیاست خارجی مشترک اروپائی در پرتو پیمان ماستریخت.....	۲۷

الف) مکانیزم های سیاست خارجی مشترک اروپایی.....	۳۱
ب) وزیر امور خارجه اتحادیه اروپایی.....	۳۴
پ) نقش حقوق بشر در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی.....	۳۵
ت) حقوق بشر در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال جمهوری اسلامی ایران.....	۳۸
۲. ضعف های ساختاری اتحادیه اروپایی.....	۴۰
الف) ضعف و شکنندگی اتحادیه اروپایی در اتخاذ یک سیاست خارجی مشترک.....	۴۲
ب) دیدگاه های کشورهای بزرگ اتحادیه اروپایی در مورد سیاست خارجی مشترک.....	۴۴
پ) چرخش بی سابقه فرانسه بسمت ناتو.....	۴۸
ت) کشورهای متفاوت از نظر قدرت سیاسی و اقتصادی در اتحادیه اروپایی.....	۵۲
ث) مشکلات فراروی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی بعد از گسترش به شرق.....	۵۵
۳. واکاوی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال جمهوری اسلامی ایران.....	۵۷
الف) پرونده هسته ای مهمترین چالش در روابط ایران و اتحادیه اروپایی.....	۵۸
ب) تحریم های سخت و هدفدار.....	۶۰
پ) تاثیرگذاری امریکا در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال ایران.....	۶۲
فصل چهارم: موفقیت ها و چالش های سیاست های دفاعی و امنیتی اروپا.....	۶۵
مقدمه.....	۶۶
۱. موفقیت اتحادیه اروپایی در ارائه یک همکاری دفاعی و امنیتی.....	۶۷
۲. دیدگاه های کشورهای بزرگ اتحادیه اروپایی نسبت به سیاست های دفاعی.....	۷۰
۳. دفاع مستقل اروپایی، چالش با امریکا و پیمان ناتو.....	۷۲
الف) تلاش امریکا در جهت حفظ ساختارهای دفاعی امنیتی اروپا.....	۷۴
ب) اختلاف اروپا و امریکا نسبت به جایگاه آتی ناتو.....	۷۷
۴. چالش های ساختاری و سیاست درهای باز ناتو.....	۷۹
فصل پنجم: موفقیت ها و چالش ها در سیاست خارجی اروپا در قبال امریکا و روسیه.....	۸۴
مقدمه.....	۸۵
۱. رابطه اتحادیه اروپایی با امریکا.....	۸۵

الف) چشم انداز روابط اروپا و امریکا.....	۸۵
ب) اولویت امریکا به رابطه با مجموعه اتحادیه اروپا بجای روابط دوجانبه.....	۸۷
پ) تعمیق روابط فرآتلانتیکی.....	۸۸
ت) نقش امریکا در تامین امنیت در اروپا.....	۸۹
۲. روابط اتحادیه اروپایی با روسیه.....	۹۲
الف) اهمیت روابط اتحادیه اروپایی و روسیه برای طرفین.....	۹۳
ب) روابط اقتصادی - تجاری اتحادیه اروپایی و روسیه.....	۹۵
پ) روسیه بمثابه چالشی جدید در روابط با اتحادیه اروپایی.....	۹۶
ت) چشم انداز آینده روابط اتحادیه اروپایی و روسیه.....	۹۸
فصل ششم: سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال خاورمیانه.....	۱۰۲
مقدمه.....	۱۰۳
۱. جایگاه و نقش اتحادیه اروپایی در خاورمیانه.....	۱۰۳
الف) دیدگاه های متفاوت کشورهای اروپایی.....	۱۰۸
ب) سیاست جدید اتحادیه اروپایی در خاورمیانه.....	۱۰۹
پ) همکاری با بازیگران منطقه ای.....	۱۱۲
۲. همکاری اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه.....	۱۱۲
۳. رابطه اتحادیه اروپایی با کشورهای حوزه مدیترانه.....	۱۱۴
الف) ایجاد اتحادیه مدیترانه.....	۱۱۴
ب) دیدگاه های مختلف نسبت به اتحادیه مدیترانه.....	۱۱۵
نتیجه گیری.....	۱۱۸
منابع و مأخذ.....	۱۲۸

فصل اول

کلیات تحقیق

۱) بیان مساله:

دستیابی به سیاست خارجی و امنیتی مشترک یکی از اهدافی است که اتحادیه اروپایی در دهه اخیر، در صدر برنامه های کاری خود قرار داده است. برای اولین بار و بطور رسمی فصل دوم پیمان ماستریخت بوضوح رسیدن به یک سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپایی را مورد توجه قرار می دهد. در مواردی که واقعاً اشتراک منافع وجود دارد، پیش بردن بیشتر اهداف مشترک با اتفاق آراء با سایر کشورهای اروپایی وجود دارد.

به تصویب رسیدن پیمان ماستریخت (دسامبر ۱۹۹۱)، پیمان آمستردام (دسامبر ۱۹۹۷)، پیمان نیس (دسامبر ۲۰۰۰) و پیمان لیسبون (دسامبر ۲۰۰۷) که در هر یک از آنها بر اجرای یک سیاست خارجی و امنیتی مشترک تاکید شده، اهمیت رسیدن به اجماع در سیاست خارجی مورد توجه قرار گرفته است. البته باید در نظر داشت که این اجماع، به معنی اتخاذ سیاست مشترک خارجی تلقی نمی گردد و هنوز اتحادیه برای رسیدن به سیاست خارجی مشترک راه زیادی را باید طی کند، بلکه منظور از اجماع، وجود برخی نقاط مشترک در بین اعضاء اتحادیه و ارائه یک موضع یکسان در برابر برخی رویدادهای خارج از اروپا بوده است. اتخاذ همین موضع یکسان، زمینه ساز تحرک خوبی در سیاست خارجی اتحادیه در سال های اخیر بوده که می تواند تجربه و محک مناسبی برای برنامه ریزی سیاست خارجی مشترک در اتحادیه باشد.

دیدگاه های فرانسه، آلمان و انگلیس بعنوان کشورهای قدرتمند اروپا نمایانگر اختلاف نظر اعضای اتحادیه در مفهوم وحدت اروپا می باشد. رقابت بین انگلیس، فرانسه و آلمان در داخل اتحادیه تحت سه تفکر "آتلانتیکی" و "اروپایی" و "نگرش به شرق" ادامه دارد.

با توجه به شک و بدبینی که در برخی مسائل بر روابط بین کشورهای اروپایی حاکم است و منجر به شکل گیری اتحادها بر روی مسائل مختلف، می تواند باشد مانند: مسئله شمال و جنوب، کشورهای کوچک در مقابل بزرگترها، کشورهای غنی در مقابل فقیرها، بهره بردن یا نبردن از سیاست کشاورزی مشترک، «تبادلات آزاد» کنترل شده و یا عاری از هر محدودیتی، طرفداری از آمریکا (آتلانتیست ها) یا مخالفت با آن و ... غیره، کلیه این موارد می تواند اتخاذ و پیگیری یک سیاست خارجی مشترک را دچار مشکل کند.

۲) اهمیت موضوع و انگیزه انتخاب آن:

اتحادیه اروپایی یک مجموعه سیاسی - اقتصادی - تجاری با سابقه است و در بین اتحادیه های مختلف سیاسی - اقتصادی - منطقه ای جهان، حرفه ای ترین و با تجربه ترین آن است. معمولاً سایر سازمانهای منطقه ای و جهانی تجربه کاری اتحادیه را ملاک و معیار تجربه خود قرار می دهند. اتحادیه و اعضای اصلی آن از بازیگران عمده در سازمان های بین المللی سیاسی، اقتصادی - پولی، تجاری، فرهنگی و علمی دنیا می باشند و خط دهی، سیاست گذاری در این سازمانها عمدتاً در دست کشورهای غربی و اروپائی است. لذا از این نظر اتحادیه دارای نفوذ بسیار زیادی در این مجامع بین المللی می باشد.

با عنایت به اهمیت روزافزون اتحادیه اروپائی در سطح معادلات بین المللی و با توجه به اینکه این اتحادیه بزرگترین بلوک اقتصادی - تجاری جهان می باشد، نیاز به شناخت این بلوک قدرتمند سیاسی و اقتصادی بیش از هر زمانی احساس می شود. کافی است در نظر آوریم ۴ عضو از اعضای گروه ۸ کشور صنعتی دنیا (انگلیس، فرانسه، آلمان و ایتالیا) عضو اتحادیه اروپائی هستند و دو عضو آن (انگلیس و فرانسه) دارای سلاحهای هسته ای بوده و عضو دائم شورای امنیت هستند. ۲۱ درصد از کل تجارت جهانی در اختیار ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپائی است و بیش از ۲۳ درصد از تولید ناخالص جهانی در اختیار کشورهای عضو این اتحادیه است.

سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی اگرچه هنوز بطور واقعی تدوین نشده لکن دارای عناصر و مولفه هایی است و در برخی حوزه ها و موضوعات سیاست خارجی نقش خود را نشان داده است. باید دید این سیاست خارجی مشترک چه جایگاهی در تنظیم روابط این اتحادیه با سایر بازیگران جهانی را دارد؟ نقش قدرتهای بزرگ مثل انگلیس، فرانسه و آلمان چگونه است؟

دستیابی به سیاست خارجی مشترک یکی از اهدافی است که اتحادیه اروپائی در دهه اخیر، به عنوان یکی از اولویت های کاری خود قرار داده است. این در حالی است که برخی از کشورهای عضو اتحادیه با تدوین یک سیاست خارجی مشترک اروپائی موافق نیستند که در راس این کشورها انگلیس قرار دارد. پیوستن ۱۲ کشور جدید به اتحادیه اروپایی اتخاذ یک سیاست خارجی مشترک را برای اتحادیه دشوارتر ساخته است؛ زیرا فراهم آوردن نقطه نظرات مشترک ۲۷ کشور با توان های سیاسی

- بین المللی و اقتصادی - تجاری متفاوت کار بسیار مشکلی است. کشورهای اروپایی به موازات همگرایی و وحدت بیشتر در درون اتحادیه، تلاش های زیادی را برای اتخاذ یک موضع مشترک در تنظیم روابط خارجی خود با کشورهای ثالث مبذول داشته اند. رسیدن به یک موضع مشترک در عرصه خارجی و بین المللی همواره با دشواری های زیادی روبرو بوده که این خود نتیجه اهداف و دیدگاه های متفاوت کشورهای عضو و بویژه کشورهای بزرگ و قدرتمند اروپایی است.

۳) هدف های تحقیق:

اتحادیه اروپایی با ۲۷ عضو هنوز فاقد توانائی برای پذیرش نقش درجه یک جهانی است. تفاوت در میان اعضای جدید با قدیم برای احراز الزامات سیاسی، اقتصادی و قانونی اتحادیه و گرایشات آتلانتیکی متمایز، اتحادیه را در یک چرخه درون تشکیلاتی قرار داده است. در میان اعضا اختلافات سیاسی و ساختاری بسیار گسترده ای وجود دارد که سرعت همگرایی را کند کرده است. در واقع دیدگاه های فرانسه، آلمان و انگلیس بعنوان کشورهای قدرتمند اروپا نمایانگر اختلاف نظر اعضای اتحادیه در مفهوم وحدت بیشتر اروپا می باشد. البته به رغم تمام اختلافات، روند گسترش از سوی همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا حمایت می شود. زیرا آنها به جدیت معتقدند که این روند به نفع تمامی آن ها می باشد. اتحادیه اروپایی برغم نقاط مثبت و قوی خود دارای مشکلات داخلی زیادی است که بمعنای تبلور اختلاف منافع آنهاست. در این پژوهش به این کاستی ها اشاره می شود.

از طرفی باید دید آیا یک اروپای ۲۷ کشوری قادر به کار کردن خواهد بود؟ گسترش اتحادیه به ۲۷ کشور با توجه به ترکیب اعضای غیر همگن بویژه اعضای جدید، آیا مشکلات زیادی را فراروی اتحادیه قرار نخواهد داد؟ آیا مسائل و مشکلاتی مثل موقعیت اقتصادی و مالی نامتجانس ۲۷ کشور، نوع تعامل این مجموعه سیاسی و اقتصادی با یکدیگر و با کشورهای ثالث را دچار چالش نخواهد کرد؟ بنظر می رسد اتحادیه در رسیدن به یک موضع مشترک و منسجم در خصوص تنظیم یک سیاست خارجی مشترک دچار مشکلات داخلی خود است و از ارائه یک دیپلماسی مشترک در سطح جهانی ناتوان می باشد. اروپا را فقط نباید بر اساس توانائی هایش مورد ارزیابی قرار داد بلکه ناتوانی های اتحادیه یک موضوع بسیار جدی و ملموس است و این امر مانع از آن می شود تا اتحادیه بعنوان یک بلوک سیاسی درجه اول در کنار ایالات متحده امریکا بشمار آید. البته اروپا اینک از حالت

”شریک تابع“ آمریکا که پس از جنگ جهانی اول و دوم شکل گرفته بود خارج شده است و اروپا و آمریکا امروز ”رقیب همکار“ هستند که در برخی موارد رقابت و در برخی موارد همکاری دارند. ولی در نهایت اروپا در اکثر مواقع از خط مشی سیاسی آمریکا پیروی می کند. اتحادیه رهبری آمریکا را ولو به اکراه پذیرفته است.

در چند سال گذشته چند عامل سبب شد تا یک اجماع اجمالی و سطحی در اتحادیه ایجاد گردد و بر مبنای آن تحرک و رویکردی نوین در سیاست خارجی اتحادیه پدید آید. عامل مهمی که زمینه ساز این اجماع بود شکست های پی در پی اتحادیه در بحران های عراق (۱۹۹۰)، بوسنی و کوزوو در دهه ۹۰ و نهایتاً فیصله دادن آن توسط آمریکا بود. ناکامی اتحادیه در حل و فصل این سه بحران، کشورهای عضو اتحادیه را متنبه ساخت تا ضرورت ایجاد هماهنگی در سیاست خارجی اتحادیه را بیش از پیش مدنظر قرار دهند. چه اینکه با مداخله آمریکا در بخشی از خاک اروپا، اعتبار و قدرت سیاسی اتحادیه کاملاً خدشه دار گردیده بود.

طی چند سال اخیر عملکرد اتحادیه اروپایی در چارچوب سیاست خارجی نیز بصورت چشم گیری در اثر ماهیت ثانوی آتلانتیست اکثر اعضای آن بخصوص بعد از پیوستن ۱۲ کشور اروپای شرقی و نیز به خاطر پیکره مسلط سازمان پیمان آتلانتیک شمالی ناتو به بن بست کشیده شده است. بررسی رفتار و سیاست های اعضای اتحادیه اروپایی نشان می دهد در جایی که منافع این کشورها در خطر باشد آنها تا آنجایی که ممکن باشد سیاست خارجی و منافع ملی خود را دنبال می کنند. بطور کلی باید گفت وقتی که مسئله فائق آمدن بر اختلافات و بحران ها مطرح باشد و وقتی که مدیریت بحران و برقراری صلح پیش بیاید، اروپا در سیاست جهانی فقط یک نقش حاشیه ای را بازی خواهد کرد. هر چقدر هم اروپا تلاش نماید، نقش اصلی را غالباً آمریکا در هنگامی که مصالح حیاتی آن مطرح است، بازی می کند. حضور فعال آمریکا لازم بود تا جنگ در بوسنی و کوزوو و کویت به پایان برسد و یا جنگ در عراق تا سرنگونی رژیم صدام صورت گیرد.

۴) سوالات و فرضیه تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه)

مفروض تحقیق

گسترش اتحادیه اروپایی و افزایش تعداد اعضاء به ۲۷ کشور از یک طرف موجب قدرت اتحادیه و از طرف دیگر موجب ناکارآمدی و ضعف این اتحادیه شده است.

سوال اصلی:

سؤال اصلی در این رساله این است که آیا اتحادیه اروپایی بعنوان یک بلوک قدرتمند سیاسی و اقتصادی توان بر خور داری از یک سیاست خارجی مشترک در عرصه بین الملل را دارد؟ موفقیت ها و چالش های سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در یک دهه اخیر کدام است؟

سوالات فرعی:

- آیا یک اروپای ۲۷ کشوری با توجه به ترکیب اعضاء غیر همگن، قادر به کار کردن خواهد بود؟
- مواضع و دیدگاههای متفاوت کشورهای عضو اتحادیه اروپایی چه تاثیری بر کارکرد سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی دارد؟

فرضیه:

روند گسترش اتحادیه اروپایی به شرق اروپا طی یک دهه اخیر تاثیرات مثبت و منفی در عرصه سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه داشته است.
متغیر مستقل: سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی
متغیر واسطه: وجود اعضاء غیر همگن در بین ۲۷ کشور عضو
متغیر وابسته: منافع و دیدگاه های مختلف، ترجیح منافع ملی به منافع مشترک اروپایی

۵) چارچوب نظری تحقیق:

چارچوب و الگوی نظری این تحقیق، توجه به «نظریه نئولیبرالیسم یا نهادگرایی نئولیبرال» می باشد. نهادگرایی بنابر تقریر نوینی از کوهین همان اندازه که وامدار لیبرالیسم است، بر واقعگرایی نیز تکیه دارد. بنابراین نظریه نئولیبرالیسم علی رغم قرار گرفتن در نظریه های لیبرال در برخی از اصول با

نئورئالیسم شباهت دارد. نئولیبرالیسم تلفیقی از نوکارکردگرایی و نواقعگرایی است و نئولیبرالها معتقدند نظریه آنها شبیه به نئورئالیسم است.

از دهه ۱۹۶۰، بسیاری از واقعگرایان در درک مسائل جدید که خارج از چارچوب نظامی و امنیتی قرار داشتند، عاجز مانده بودند. چارچوب نظری واقعگرایی که بر ستیز و تضاد منافع استوار است در تحلیل دقیق مسائل جدید بین‌المللی که بر اثر گسترش همکاری‌ها و ایجاد پیوندهای عمیق در میان منافع ملی کشورهای مختلف پدید آمده بود، نارسا می‌نمود. در این میان، تحولاتی که در اروپا با ایجاد اتحادیه اقتصادی پدید آمد، اهمیت بسیار داشت. اهمیت مسائل و رویدادهای اروپا برای سیاست معاصر جهانی و همین‌طور برای نظریه‌پردازی روابط بین‌الملل منجر به طرح نظریات جدید- از جمله نظریه نهادگرایی نئولیبرالیسم- گردید. (رنجبر، ۱۳۷۸: ۶۱).

نئولیبرالیسم، همچنین کشورها را خودپرست می‌داند. خودپرستی به این معناست که کشورها، بدون در نظر گرفتن فواید که نصیب کشورهای دیگر می‌شود، سعی می‌کنند تنها فواید و سود خودشان را به حداکثر برسانند. بنابراین، نئولیبرالها معتقدند که کشورها، واحدهای بسیط و عاقلی هستند که به دنبال تأمین و تعقیب منافع فردی‌اشان که به صورت سود و فایده مطلق تعریف می‌شود، می‌باشند. در این زمینه همچنین کوهین تحلیل خود از همکاری بین‌المللی را بر این فرض قرار می‌دهد که دولت‌ها اساساً کنشگرانی خودمحور و عقلانی هستند. عقلانیت به این معناست که دولت‌ها "ترجیح‌های پایدار منظمی" دارند و جهت به حداکثر رساندن فایده مورد نظر خود با توجه به این ترجیحات، به محاسبه سود و زیان می‌پردازند. به گفته کوهین، نفع‌پرستی به معنای آن است که دولت‌ها مستقل از یکدیگر عمل می‌کنند؛ آنها فایده خود را صرفاً به خاطر سود و زیان‌های دیگران به دست نمی‌آورند یا از دست نمی‌دهند. (لینکلتر، ۱۳۸۵: ۳۶۶)

۶) روش تحقیق:

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی - تاریخی می‌باشد.

شایان ذکر است نگارنده بمدت ۴ سال در آلمان بعنوان دیپلمات حضور مستمر داشته و مشغول بکار بوده ام و با سابقه بیش از ۲۰ سال در وزارت امور خارجه از نزدیک با مسائل دیپلماتیک و سیاست خارجی و بخصوص تحولات مربوط به اتحادیه اروپایی سر و کار داشته‌ام.

روش گردآوری اطلاعات:

روش جمع‌آوری اطلاعات و تحقیق در باب موضوع مورد پژوهش عمدتاً بر مبنای امکانات کتابخانه-ای شامل کتب، مقالات، روزنامه‌ها و سایت‌های مرتبط می‌باشد. همچنین شیوه تحقیق توصیفی-تبیینی است. تبیینی بودن تحقیق حاضر از آن جهت است که بیشتر سعی شده است توضیحات در قالب روش‌های آماری مناسب تجزیه و تحلیل شده و رابطه میان پدیده‌های مذکور در فرضیه مورد بررسی قرار گیرد. و توصیفی بودن تحقیق نیز به این دلیل است که به دنبال ارائه داده‌های توصیفی درباره موضوع مورد نظر و اجزاء و ابعاد آن می‌باشد.

همچنین، در این تحقیق از دو روش تجربی و اسنادی و کتابخانه‌ای بهره‌گیری خواهد شد. در روش تجربی از یافته‌ها و برداشت‌های میدانی در کشورهای اروپایی و شناخت شرایط و واقعیات موجود در این کشورها و درک نسبی از فضای حاکم در کشورهای عضو اتحادیه اروپایی بهره‌گیری خواهد شد. در عین حال اسناد و توجه به نظرات و تقریرات کارشناسان، صاحب‌نظران و اندیشمندان در حوزه اتحادیه اروپایی یک اولویت مهم می‌باشد ضمن اینکه در همین راستا تلاش می‌گردد از نظرات و اندیشه‌های محققین داخلی و خارجی نیز به تناسب بهره‌گیری گردد که این مهم از طریق مراجعه به اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و اینترنتی و بخصوص جستجو در تقریرات مراکز و اتاق‌های فکر داخلی و خارجی امکان‌پذیر خواهد بود.

(۷) متغیرها و واژه‌های کلیدی:

اتحادیه اروپایی: مجموعه‌ای ۲۷ عضوی به عنوان یکی از اصلی‌ترین شرکای تجاری جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی می‌باشد. لذا در نگارش پژوهش حاضر، واژه "اتحادیه اروپایی" مورد استفاده قرار گرفته است. دو دلیل از دیدگاه نگارنده در این شیوه نگارش قابل توجه است. یکی با توجه به ترجمه فارسی واژه European (در European Union) به معنای اروپایی و دیگر، اتحادیه اروپایی بعنوان شریک تجاری ایران نه یک مجموعه حقوقی مستقل بلکه مجموعه‌ای ۲۷ عضوی از کشورهای اروپایی می‌باشد.

سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپایی : یک سیاست خارجی و امنیتی مشترک به منزله یکسانی منافع است و هر چند مشترکات زیادی بین کشورهای اروپای غربی وجود دارد ولی هنوز راه طولانی تا یکی شدن منافع در پیش روی هست. برخی از کشورهای عضو اتحادیه با تدوین یک سیاست خارجی مشترک اروپائی موافق نیستند که در راس این کشورها انگلیس قرار دارد. سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی اگرچه هنوز بطور واقعی تدوین نشده لکن دارای عناصر و مولفه هایی است و در برخی حوزه ها و موضوعات سیاست خارجی نقش خود را نشان داده است.

گسترش اتحادیه اروپایی به شرق : پیوستن ۱۲ کشور جدید به اتحادیه اروپایی اتخاذ یک سیاست خارجی مشترک را برای اتحادیه دشوارتر ساخته است؛ زیرا فراهم آوردن نقطه نظرات مشترک ۲۷ کشور با توان های سیاسی - بین المللی و اقتصادی - تجاری متفاوت کار بسیار مشکلی است. حضور اعضای غیر همگن بویژه اعضای جدید و کشورهای ضعیف مثل رومانی و بلغارستان، سه کشور بالتیک، قبرس و مالت اتحادیه را دچار مشکل خواهد ساخت.

۸) ادبیات و پیشینه تحقیق :

در باب سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی پژوهش های چندی انجام شده است. بیشتر پژوهش های صورت گرفته به جنبه های موردی و در ارتباط با یک منطقه یا کشور خاص توجه کرده اند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر در پی بررسی نقاط ضعف و قدرت سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی می باشد، لذا نتوانسته است به منبعی کامل و جامع و با نگاه تخصصی به این موضوع دست یابد. منابعی که در تدوین پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته اند را می توان این طور ذکر کرد:

عمده ترین مقالات و کتب که پیرامون سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپا به رشته تحریر در آمده است مربوط به دکتر سعید خالوزاده استاد دانشگاه و پژوهشگر ارشد مطالعات اروپا می باشد. نامبرده در کتب و مقالات متعددی به این موضوع پرداخته است. دکتر خالوزاده در مقاله ای با عنوان سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی : هویت، امنیت و سیاست، در مجموعه مقالات کتاب اتحادیه اروپا، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۹ که به عنوان جدیدترین و معتبرترین منبع در بین منابع داخل ایران شناخته می شود، به تشریح ابعاد مختلف سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی،

منافع و دیدگاه‌های مختلف و بعضاً متضاد کشورهای عضو پرداخته و سیاست خارجی اتحادیه را در ارتباط با مناطق و کشورهای قدرتمند جهان مورد بررسی قرار داده است.

کتاب "اتحادیه اروپایی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران" از دکتر سید داوود آقایی، که در این کتاب تلاش شده با توجه به نظریه سازه‌انگاری روابط خارجی اتحادیه اروپایی را از بعد از انقلاب تا پایان سال ۱۳۸۴ در دوره‌های مختلف ریاست جمهوری ایران بررسی نماید. در این کتاب تأکید شده اتحادیه اروپایی بر تعامل محور ساختار-کارگزار توجه فراوان دارد و صرفاً به نقش و کارکرد دولت جمهوری اسلامی ایران توجه نمی‌کند بلکه به بستر ساختار بین‌الملل، اصول و هنجارهای پذیرفته شده بر طبق اجماع بین‌المللی تأکید عمده دارد.

کتاب "اتحادیه اروپایی" انتشارات سمت چاپ ۱۳۹۰ از دکتر سعید خالوزاده به عنوان منبعی نسبتاً کامل در زمینه سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپایی می‌توان اشاره کرد. نویسنده در این کتاب ضمن بررسی فرآیندهای تکاملی اتحادیه اروپایی در فصولی نیز به روند سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اشاره کرده است.

کتاب نقش انگلیس در معادلات قدرت در اروپا چاپ دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی از دکتر سعید خالوزاده به عنوان منبعی قابل استناد در رابطه با سوابق موضوع شناخته می‌شود.

مقاله سیاست‌های نظامی و امنیتی در اروپا: بررسی رویکرد انگلیس، فرانسه و آلمان، مجله راهبرد، مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۵ نوشته دکتر سعید خالوزاده به بررسی سیاست‌های نظامی و دفاعی کشورهای بزرگ اروپای غربی در ساختار دفاعی امنیتی اروپا می‌پردازد.

اتحادیه اروپایی و نظام بین‌الملل، در اتحادیه اروپا و سیاست بین‌الملل، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، دی ماه ۱۳۸۷، پژوهش شماره ۱۶ نوشته مشترک دکتر داوود کیانی و دکتر سعید خالوزاده به نقش و جایگاه اتحادیه اروپایی در سطح بین‌الملل می‌پردازد.

مقاله گسترش اتحادیه اروپا: ابعاد و پیامدها در مجموعه مقالات کتاب اتحادیه اروپا، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۹ نوشته مشترک دکتر پیروز ایزدی و شانی هرمزی به بررسی پیامدهای گسترش اتحادیه اروپا به شرق می‌پردازد و بعنوان منبعی جدید و قابل استفاده مطرح است.

از دیگر منابع مورد استفاده می‌توان به سلسله پژوهش‌ها و تحقیقات انجام شده در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، موسسه تحقیقاتی مطالعاتی ابرار معاصر تهران، ارگان‌های مختلف اتحادیه اروپایی مثل شورا، کمیسیون و پارلمان اروپایی و نیز سایت‌های مرتبط دیگر اشاره کرد.

۹) سازماندهی تحقیق

پژوهش حاضر دارای سه بخش و شش فصل می‌باشد. در فصل اول به کلیات تحقیق شامل بیان مسأله، سوال تحقیق، فرضیه تحقیق، اهمیت و اهداف تحقیق، ادبیات و پیشینه تحقیق، روش تحقیق، تعریف مفاهیم و مشکلات تحقیق اشاره می‌گردد.

در فصل دوم چارچوب نظری متناسب با این پژوهش یعنی نظریه نئولیبرالیسم (نهادگرایی نئولیبرال)، اصول و پیش‌فرض‌های نئولیبرالیسم، رویکرد نظام‌مند، آنارشی بین‌المللی، کشورها به عنوان بازیگران عاقل، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

سپس در بخش دوم فصل سوم سیاست خارجی مشترک اروپایی در پرتو پیمان ماستریخت، مکانیزم‌های سیاست خارجی مشترک اروپایی، وزیر امور خارجه اتحادیه اروپایی و نقش حقوق بشر در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی بحث می‌شود و با توجه به اهمیت موضوع برای کشورمان، موضوع حقوق بشر در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال جمهوری اسلامی ایران نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این فصل همچنین به بررسی ضعف‌های ساختاری اتحادیه اروپایی، ضعف و شکنندگی اتحادیه اروپایی در اتخاذ یک سیاست خارجی مشترک، دیدگاه‌های کشورهای بزرگ اتحادیه اروپایی در مورد سیاست خارجی مشترک، چرخش بی‌سابقه فرانسه بسمت ناتو، کشورهای متفاوت از نظر قدرت سیاسی و اقتصادی در اتحادیه اروپایی و مشکلات فراوری سیاست خارجی اتحادیه اروپایی بعد از گسترش به شرق قاره می‌پردازیم. همچنین با توجه به اهمیت بررسی روابط اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از موضوعات مهم سیاست خارجی مشترک اتحادیه در این فصل به واکاوی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال جمهوری اسلامی ایران، پرونده هسته‌ای مهمترین چالش در روابط ایران و اتحادیه اروپایی، تحریم‌های سخت و هدفدار اتحادیه و آمریکا و همچنین تاثیرگذاری آمریکا در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال ایران پرداخته می‌شود.

در فصل چهارم از بخش دوم عمدتاً به موفقیت‌ها و چالش‌های سیاست‌های دفاعی و امنیتی اروپایی در چارچوب سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپا پرداخته می‌شود و تلاش می‌شود ساختار دفاعی امنیتی قاره اروپا، سیاست‌های مشترک اروپایی در این رابطه و دیدگاه‌های کشور بزرگ عضو اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار گیرد و تعامل اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن با آمریکا و پیمان ناتو در مسائل دفاعی امنیتی اروپا مورد ارزیابی قرار گیرد و به اختلاف دیدگاه‌های طرفین پرداخته شود.

در بخش سوم فصل پنجم سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در ارتباط با آمریکا و روسیه و ابعاد مختلف ناشی از همکاری این سه ظلع مثلث قدرت مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

در فصل ششم سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در قبال خاورمیانه، جایگاه و نقش اتحادیه اروپایی در خاورمیانه، دیدگاه‌های متفاوت کشورهای اروپایی، سیاست جدید اتحادیه اروپایی در خاورمیانه، همکاری با بازیگران منطقه‌ای و با توجه به اهمیت موضوع برای کشورمان، همکاری اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه و رابطه اتحادیه اروپایی با کشورهای حوزه مدیترانه بررسی می‌شود.

در پایان، نیز تلاش خواهد شد تا ضمن ارائه نتیجه‌ای از تحقیق انجام شده، آثار و تبعات مختلف سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپا مورد بررسی قرار گرفته و نقاط ضعف و قدرت آن نشان داده شود.

علی مردانی فرد

تهران - اردیبهشت ماه ۱۳۹۱